

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' תרומה תשע"ט

פרטי דינים באמירת קדיש בשכר

ויתור על אמירת קדיש כדי למנוע מחלוקת

מרן רה"י ר' דוד פוברסקי זצ"ל אמר לכל בניו הגאונים שיבלחט"א אחרי פטירת הרבנית ע"ה, מאחר וכעת יש עליכם חיוב לומר קדיש משך שנת האבל (ע' בשו"ת יד אליהו להג"ר אליהו רגולר זצ"ל - ח"א סי' ס"ו - שכתב וז"ל הדבר ידוע לכל, שכל מגמת האב על הבן שיצילנו הבן מדינה של גהינום, והוא גדול ממצות כיבוד אב אשר מכבדו בחייו, שכמה פעמים האב מוחל על כבודו. אבל קדיש לא ניתן למחילה, ולא יעשה האב בחייו למחול את הבן מקדיש, גם אם יתן איש לו כל הון ועושר שבעולם, וגם פשוט שהוא בכלל מצות עשה דכיבוד אב שמחוייב לכבדו לאחר מותו עכ"ל, וע"ע בגליוני הש"ס בקידושין ל"א: ד"ה מכבדו במותו, שג"כ הביא שחיוב אמירת קדיש הוא מדאורייתא משום כיבוד, וע"ע ביש"ש בקידושין פ"א סי' ס"ג, ובחיי אדם כלל ס"ז סי' ו'), עלולים להיות מקרים שונים שבהם אנשים אחרים ירצו להתפלל לפני העמוד, או ירצו את הזכות לומר קדיש, ובעקבות זה עלולים לבא ח"ו לריב או מחלוקת, לכן אני מבקש מכם, תמיד תוותרו כאשר יהיה חשש רחוק של מחלוקת, משום שהזכות הגדולה ביותר לנשמה היא, כאשר יש שלום ואחווה בין יוצאי חלציה, והם לא רבים על אמירת קדיש עבורה.

האם מותר לוותר לומר קדיש כדי לעשות חסד עם האבל השני

אמנם יש לציין, שבעמק ברכה (עמוד קמ"ג) כ' דמי שקודם לחבירו לענין קדיש ותפלה, לא יעשה חסד עם חבירו ולוותר על זכותו, משום שהזכות הזו שייך להמת, ומבואר בפוסקים דכל מי שאומר קדיש המגיע לחבירו הרי זה גוזל את המת, וא"כ איך יכול הבן לוותר על זכותו של המת, הא אין אדם מוחל דבר שאינו שלו. והוסיף דאין לומר שהמת בעצמו ניחא ליה במה שבנו עושה חסד עם חבירו, וממילא יהיה זכות גם להמת במצוה זו, דא"כ אין גבול לדבר, ולעולם יוותר על כל הקדישים משום מצות חסד, וכיון שתפילה וקדיש יש להם סגולה מיוחדת המועלת מאוד לתיקון נשמתו של הנפטר, בודאי אין לוותר מזה כלום. והביא קצת ראיי' לזה ממש"כ בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' שכ"ו אות ג' ד"ה אודות) בענין מי שאיבד עצמו לדעת ר"ל, ואנשים אינם יודעים מזה, ויש בזיון גדול למשפחה אם יתפרסם הדבר, אעפ"כ אסור לומר קדיש בביהכ"ס, דבמקום גזילת המתים אין לחוש לפגם כבוד המשפחה, וממילא ה"ה מי שגוזל קדישים השייכים לשאר אבילים, ולפ"ז מבואר שאין דנין בזה לומר שהמת ניח"ל שיאמרו קדיש כשהוא למנוע פגם משפחתו ויש לציין דבשו"ת יהודה יעלה יו"ד סי' שני"ה, ובשו"ת פרשת מרדכי להגר"מ בנעט זצ"ל יו"ד סי' כ"ה חולקים על רבינו החת"ס זצ"ל, ופסקו שאומרים קדיש גם על מאבד עצמו לדעת ר"ל – ובאמת בשו"ת חת"ס אהע"ז ח"א סוסי"ט סי' כ' דשפיר אומרים קדיש על מי שמאבד עצמו לדעת, אלא שאינו דוחה שאר אבילים, דלאו כל כמיניה להרוג עצמו ולהשליך תיקון נשמתו עליו, דאם היה חי עוד כמה שנים, היה מת בזמן אחר או במקום אחר, ולכן האבילים דהשתא מעכבים עליו בדין – ויש להסתפק אם מרן החת"ס זצ"ל חזר בו קצת מתשובתו ביו"ד שכתבה בשנת תקס"ה, ואילו התשובה באהע"ז נכתבה בשנת תקצ"ט).

אבל כל זה אינו סתירה לדברי מרן רה"י זצ"ל, דהרי העמק ברכה בעצמו כ' שאם חבירו יצטרע מאוד, בודאי יש לדון שגם הנפטר בעצמו ניחא ליה למנוע צער מחבירו, וירויח מצוה רבה כזו, ומספרים שמרן הגר"י סלנטר זצ"ל ויתר זכותו פעם אחת למי שהיה לו יארציט, משום ששיער שהאיש יצטרע מאוד מזה, וא"כ יש לבאר דק"ו אם ח"ו יצא מחלוקת, בודאי מצוה לוותר, וכדברי מרן רה"י זצ"ל.

המקדים לומר קדיש שמגיע לחבירו

כ' בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' שמ"ה ד"ה ובענין) ששמע בשם הגאון השב יעקב, שאמר להאבלים שכל מי שאומר קדיש שמגיע לחבירו, לא הועיל לעצמו ולא הפסיד לחבירו, דמ"מ עולה הקדיש לעלוי נשמת מי ששייך לו, ורבינו החת"ס זצ"ל הביא ראייה לחידוש זה מהמבואר בב"ק (ע"ו). הגונב עולתו של חבירו והקריבה פטור, שהרי חזרה קרן לבעלים, פירוש: קמי שמיא גליה למי העולה, והכי נמי דכוותיה (הובא בקיצור בפתחי תשובה יו"ד סי' שע"ו סוסק"ז), ובתשובה אחרת (שו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ט ד"ה עוד אני מדבר) כ' דמי שאומר קדיש בע"כ של האבל שלו הזכות, אין עונין אמן אחריו, ואם עברו וענו, תלוי במשאחז"ל כל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, ומ"מ אידך יש לו שכר קדיש ממש שהרי נאנס ולא עשאו, שזה גזלו ממנו ומעלה עליו הכתוב כאילו עשאו.

אמנם בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' נ"ז) הביא שהקשו על חידוש זה מהא דקיי"ל (חוי"מ סי' שפ"ב סי"א) דהחוטף ברכה צריך לשלם, ועכצ"ל שהועיל לתופס דאלי"ה למה צריך לשלם, ועוד הקשה היכן מצינו שהעולה לבעלים, ואמנם מבואר בב"ק (ע"ו). שהשוחט לבעלים חזרה הקרן לבעלים, אבל שלא לשם בעלים, אדרבה לא חזרה קרן לבעלים (וכ"כ רש"י מפורש בב"ק סי' : ד"ה דגול קרבן), וא"כ זה האומר קדיש שלא לשם בעליו, מני"ל שעולה לבעלים, וע"ש מש"כ ליישב שיטת רבו מרן החת"ס זצ"ל בטוטו"ד.

עניני שכירות באמירת קדיש

מעשה שהיה באברך ת"ח, שנתבקש ע"י קרובי משפחתו שעדיין אינם שומרי תו"מ, לומר קדיש עבור אמא שלהם, והם מוכנים לשלם סכום הגון עבור זה, ולא התנו אתו כמה פעמים צריך לומר קדיש כל יום, מאחר והם אינם מבינים בדברים אלו. האברך מעוניין לקבל ע"ע מצוה זו, בפרט שמדובר בקרובת משפחה (ע"י מ"ב סי' ל"ח סקכ"ד דאע"פ שכוונתו כדי להרויח כסף, מ"מ אם כוונתו גם לשם המצוה נחשב כעוסק במצוה להפטר ממצוה אחרת), אבל יש לו כמה וכמה ספיקות. א. האם צריך לומר קדיש אחד בכל תפלה, או שמא סגי אם יאמר קדיש פעם אחת ביום. ב. את"ל שצריך לומר קדיש אחד בכל תפלה, מקום תפלתו הוא בביהכנ"ס שם נוהגים שרק אחד אומר קדיש, ולכן כשיש אבלים אחרים שם, האם יש לו זכות לומר קדיש על חשבון אבלים אחרים שרוצים לומר קדיש כמה פעמים באותה תפלה. ג. את"ל שאין לו זכות לדחות אבלים, או לחילופין שאין הרבה קדישים כגון במנחה ומעריב, מאחר ורק אחד אומר קדיש שם, האם הוא חייב ללכת לביהכנ"ס אחר, שם כולם אומרים קדיש ביחד, כדי שיוכל לומר שם קדיש כפי ההסכם, דבר שמאוד יפריע הסדר היום שלו, או שמא אדעתא דהכי שכרוהו, שיאמר קדיש במקום קבוע לתפילתו רק אם הדבר יתאפשר. ד. מה עליו לעשות ביום שיש לו יארצייט על אביו, שבודאי חייב לומר קדיש לעי"נ, ומסתמא כל הקדישים יהיו לעי"נ באותו יום, האם יצטרך ללכת לביהכנ"ס אחר כדי לומר קדיש שלא ע"פ סדר תפלתו, או שמא אדעתא דהכי שכרוהו שביום היארצייט לא יאמר קדיש לעי"נ הנפטרת, או שמא יאמר קדיש אחד בשחרית לעילוי נשמתה, אע"פ שהוא על חשבון כיבוד אב.

מקור שאומרים קדיש בשכירות

כ' המ"א (סי' קל"ב סק"ב) וז"ל משמע בבנימין זאב (סי' ר"א) דמוטב לבנו להשכיר אחד לומר קדיש במקומו, משיאמר אחר בחנם עכ"ל, והסביר המחצה"ש דמייירי באופן שהבן אנוס ואינו יכול להתפלל בביהכנ"ס, והסביר טעם הדבר ע"פ המבואר בב"ק (פ"ה). דאמרי אינשי אסיא דמגן מגן שויה, פי' דמה שהרופא מרפא בחנם אינו שוה כלום, דכיון שעושה בחנם לא ישתדל כ"כ ברפואתו, וה"ה הכא כשישלם לאחד לומר קדיש, ישתדל יותר באמירת הקדיש, ומלבד זה כ' בספרי מוסר (בזוה"ק) דמצוה שהיא בחנם אינה חשובה כ"כ עכתו"ד (וע' בדרכי תשובה סי' כ"ח סקס"א שאם משלם לשליח נעשה כפועל, ונחשב כאילו הוא בעצמו עשה המצוה, ולא רק שלוחו).

כמה קדישים צריך השכיר לומר כל יום

כ' באג"מ (יו"ד ח"א סי' רנ"ד) שבדורות הראשונים נהגו לחלק הקדישים בין האבלים, והיו מטילים גורל כשהיה רק קדיש אחד לשנים או שלשה אבלים כמבואר במ"א (סי' קל"ב סק"ב), ונמצא שכל אחד היה אומר קדיש אחד ביום, ולפעמים גם זה לא אמר, ולכן כששוכרים אחד שיאמר קדיש עבור קרובם, סגי כשיאמר רק קדיש אחד ליום, ואפילו אם יזדמן איזה פעמים מצד יארציט בביהכנ"ס שלא יוכל לומר איזה קדיש, מ"מ כיון שאומר ברוב פעמים סגי בהכי (מדבריו משמע, דבכה"ג שאין לו אפשרות לומר קדיש בביהכנ"ס שלו, אינו צריך לרוץ לביהכנ"ס אחר כדי לומר קדיש).

אבל הוסיף, דאע"פ שלדינא סגי בקדיש אחד ביום, מ"מ אם הקרוב שמשלם חושב שיאמר הרבה קדישים, ומשו"ה משלם, יש בזה חשש גזל, ואע"פ שבסתמא כשלא התנו כלום הדין הוא דסגי בקדיש אחד, אבל אפשר שמצד חסרון ידיעה זו, חושב בבירור שיאמר הרבה קדישים, לכן טוב לומר להקרוב שמשלם, שיאמר קדיש אחד ביום עבור הנפטר משום שיותר לא צריך.

האם יכול לומר קדיש אחד עבור כמה נפטרים

נחלקו הפוסקים אם יכול לכוון בקדיש אחד שתהא לעי"נ כמה נפטרים. והנה יש לחלק בין מי שנשכר לומר קדיש עבור שני נפטרים, ובין מי שנשכר לומר קדיש על נפטר אחד, ובתוך השנה נפטר אביו, ובין מי שהיה תוך שנת האבל על אביו, ורצה לקבל שכירות שהקדיש שאומר על אביו יעלה גם לעי"נ נפטר אחר.

בשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' ט"ו) דן אם יכול לקבל ע"ע שכירות לומר קדיש עבור שני נפטרים, ואמנם בתחילת התשובה נטה לומר שאם מכוון לשניהם שפיר דמי, כעין הסוגי" בעירובין (מ). האם מזכירין של ר"ח בר"ה, דאע"פ שחלוקין במוספין, אבל זכרון אחד עולה לכאן ולכאן, ומסקנת הגמ' (מ): דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן (יש לציין שהגר"ש קלוגר זצ"ל בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' ס"א דן באריכות בענין ראובן שנשכר לומר קדיש לעי"נ שני נפטרים, ושמעון נשכר לומר קדיש לעי"נ נפטר אחד, האם יש לראובן כפל זכויות באמירת קדיש, ובתו"ד כ' דיש לחלק בין הנידונים, משום שהקדיש בא כעין הגנה, ולגבי אביו ואמו הוי פרעון חוב על עוונות אביו ואמו, וצריך פרעון מיוחד לכל אחד בפני עצמו ע"ש), וכן בנזיר שהוא מצורע, תגלחתו עולה לכאן ולכאן (נזיר ס.), ואע"פ שמבואר בפסחים (קמ"ז): "ואגדלה שמך"... יכול חותמים בכולם, תלמוד לומר "והיה ברכה", בך חותמים, הרי מבואר שהחתימה יחד עם אחרים אין לה החשיבות כמו החתימה שהיא רק של אברהם אבינו, אבל צריך לחלק דהזכרת שם שאני כמובן. בסוף התשובה נטה לומר שאינו יכול לומר קדיש אחד עבור שני נפטרים, דהרי מבואר בגיטין (פ"ז): "וכתב לה", ולא לה ולחבירתה, וכן בנדריים (ע"ג). בעל מהו שיפר לשתי נשיו בבת אחת... ופשטינן "אותה" ולא אותה וחבירתה, ותמה הדו"מ הלא איצטריך הנך פסוקים לדרשות אחרות, "וכתב לה" – לשמה, וכן "יפר אותה" – אם נדרה אשתו וסבר שנדרה בתו הרי זה חוזר ומיפר, מדכתיב אותה, ויישב קושייתו על הגמ' לפמ"ש"כ הראב"ד (פרה פ"ז) שאין אדם יכול לכוון דעתו לשני דברים כאחד, ולכן הסביר הדו"מ, כיון דכתיב "וכתב לה" בגט, ובהפ"ה כ' "יניא אותה", ממילא זה גם כולל שאינו יכול לגרש שתי נשיו בבת אחת, ואינו יכול להפר נדרי שתיהן ביחד, כיון שאינו יכול לכוון על שתיהן כאחת, וממילא ה"ה בנד"ד שאינו יכול לומר קדיש עבור שני נפטרים ביחד.

באג"מ הנ"ל (יו"ד ח"א סי' רנ"ד) ג"כ כ' בפשטות דלא מהני לומר קדיש אחד עבור שני נפטרים, ולכן יחשב כמה קדישים יכול לומר ביום בדרך כלל, וכפי המספר הזה יכול לקבל שכירות לומר קדיש עבור נפטרים שונים.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קמ"ד) ג"כ פסק דבודאי יש מעלה אם אומר קדיש בשביל כל אחד ואחד, ולכן הנשכר צריך להודיע להמשכיר שהוא כבר אומר קדיש לעי"נ נפטר אחר, ואם אינו מודיע למשכיר שהוא כבר אומר קדיש לנפטר אחר, אולי יש ענין של אונאה ומקח טעות, אמנם למסקנא פסק

שאם לא הודיע למשכיר עד קרוב לסוף השנה, אם המשכיר תובע ממנו שיחזיר לו את כספו, משום שחשב שהוא אומר קדיש רק עבור קרוב משפחתו, קשה להוציא ממון על סמך טענה זו, משום שיש מחלוקת הפוסקים בזה, ובפרט אם הנשכר הוא עביד למיגר, הוי ליה למשכיר להעלות על דעתו שאפשר הוא אומר קדיש כבר עבור מי שהוא אחר, וכן פסק מרן הגרישי"א זצ"ל, דאמנם כשאינו מקבל תשלום יכול לומר קדיש וללמוד משניות לע"נ כמה נפטרים, אבל אם מקבל תשלום, כיון שמסתבר לומר שהמשלם אינו מסכים לכך, לכן חייב להודיעו (ציוני הלכה על אבילות עמוד ת"ר).

מי שאומר קדיש לע"נ הנפטר בשכירות ואביו נפטר באותה שנה

כ' בשו"ת הראנ"ח (ח"ב סי' ע"ז) מי שהתחייב לומר קדיש משך שנה שלימה תמורת שכר, ואביו נפטר משך השנה, יכול להמשיך לקבל שכרו משום שקדיש אחד עולה לשניהם, ואין בזה זלזול אביו, ובשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' קנ"ג) חידש עוד יותר, שאם הוא אבל על אביו יכול לכתחילה להשכיר עצמו לומר קדיש על אחר, ואין זה מגרע מהכיבוד אב שלו כיון שקדיש אחד עולה לשניהם, ואדרבה אפשר הא גופא ניח"ל לאביו שבנו לא יפסיד סכום הגון הנצרך לו לפרנסתו, אבל הוסיף, דמן הראוי שיחלק הכסף שמקבל עבור הקדיש לקנות יותר נרות לע"נ אביו, דבכה"ג ודאי ניחא ליה לאביו שיחשוב במחשבתו באמירת הקדיש גם עבור אחר.

בשו"ת חלקת יעקב הוסיף, דבכה"ג לא יאמר קדיש בחודש הי"ב, משום שהשומע אותו שאומר קדיש אז, הוי בזיון לאביו שיחשבו שהוא רשע רח"ל, אמנם מרן הגרישי"א זצ"ל פסק דשפיר יכול להמשיך לומר קדיש, כיון שאינו אומר על אביו, ולא חשש למה שיאמרו הציבור (ציוני הלכה על אבילות עמוד תנ"א – תנ"ב).

בשו"ת קרן לדוד (או"ח סי' ל"ב) נשאל ממי שקיבל ע"ע להתפלל לפני התיבה בכל יום לע"נ פלוני, והאלמנה כבר שילמה לו את שכרו, ובאמצע השנה, אביו נפטר והוא חייב להתפלל לע"נ, והסתפק אם חייב להחזיר את הכסף לאלמנה. בתו"ד דן אם יכול לכוון לע"נ שניהם, והאם י"ח בהכי, דהרי נפסק בשו"ע בה"ל תענית (סי' תקס"ח סי"י) הנודר לילך על קברי צדיקים שבמקום פלוני, ונתעכב ימים רבים, ואח"כ ארע שהשכירוהו ללכת שם, די בהליכה זו (וכן פסק הרמ"א בה"ל נדרים סי' רי"ז סמ"ח). וכמו"כ נפסק שם, הנודר לצום סכום ימים רצופים, וארע בהם תענית חובה, עולין לו, והסביר הקרן לדוד דמקור הני דיני הוא בחגיגה (ו): שיי"ח שלמי שמחה בנדרים ונדבות. אבל יש לחלק בין נד"ד להתם, דהכא חייב מצד המנהג שקבלו ע"ע כל ישראל לכבד אבותיהם ולהתפלל לפני התיבה ולומר קדיש, וא"כ הוי כדבר שבחובה שאינה בא אלא מן החולין, ודמי למי שנדר לצום בה"ב, ואח"כ נדר לצום ארבעים יום רצופים, דאין בה"ב עולה לו (ע"ש במ"ב סקמ"ט) כיון דשניהם נדרים וחובה עליו, וכעין זה פסק בשו"ת תשורת ש"י (ח"א סי' תקפ"ה), במי שרצה לנהוג היארציית של אמו ביום שנוהג היארציית של אביו כיון שלא נודע לו יום פטירתה, ופסק שם דלא מהני מהאי טעמא, ולכן פסק בנד"ד, שאינו יכול לומר קדיש אחד שיעלה גם לאביו וגם עבור הנפטר ששילמו לו לומר קדיש עליו (בשו"ת מנחת יצחק הני"ל התפלא על הקרן לדוד שלא הביא שבשו"ת הראנ"ח כבר דן בשאלה זו).

האם יאמר קדיש בחודש י"ב

כ' הרמ"א (יו"ד סוף סי' שע"ו) דנהגו שאין אומרים קדיש ותפלה רק י"א חדשים, כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים, כי משפט רשעים י"ב חודש. בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קס"ה ד"ה ובענין) נשאל, כיון שאין נוהגים לומר קדיש בחודש הי"ב רק כדי שלא להחזיק אביו ואמו כרשעים, אפשר יש עצה לבקש ממי שהוא אחר לומר קדיש בשכר או בחנם, כיון שאין עליו איסור זה, ובגשר החיים (פרק ל' אות ט' סק"ד) כ' שכן ראוי לעשות (בין אם אומר בשכר או בחנם). אבל בשבט הלוי כ', דאמנם אינו רוצה להכריע בזה, אבל אם הבן מצוה לומר קדיש, א"כ הוא מחזיקם ללא טובים וזה פשוט דאין לעשות, וכן פסק מרן הגרישי"א זצ"ל, והוסיף שאם שכרו סתם, מסתמא הכוונה היתה ל"א חודש כיון שלא התחייב יותר

(ציוני הלכה על אבילות עמוד תמ"ט), וע' בדברי סופרים (סי' שע"ו ד"ס ס"ק ק"ז) שהוסיף דמסתמא לא התכוונו לזה, דא"כ מחזיקים אותו ללא טובים.

דיני קדימה באמירת קדיש ע"י הבן או השכיר

יש להסתפק, בביהכ"ס שאין האבלים אומרים קדיש ביחד, אלא כל קדיש נאמר ע"י אחד, כשיש שם אבל על אביו, ויש שם שכיר ששכרוהו לומר קדיש על נפטר, מי מהם יש לו דין קדימה. הגאון האדר"ת זצ"ל (בספרו תפילת דוד עמוד פ"ז בענין קדיש) כ' דמי שמושכר לומר קדיש ולהתפלל, יש לו דין קדימה משום שהוא זכות לנפטר שעשה צדקה עם העני שאומר קדיש בעדו. אבל הבה"ל (סוף סי' קל"ב) הביא שו"ת חת"ס (יו"ד סי' שמ"ה) שהנשכר לומר קדיש אין לו שום זכות לומר קדיש במקום שיש אבלים.

אבל המעיין שם יראה דמייירי באופן שהנפטר אין לו בנים, ובחיי שר מי שיאמר קדיש אחריו, או שהבעל שכר איש לומר קדיש על אשתו, דבכה"ג אין השכיר זכות לדחות אבל מלומר קדיש, כיון שלאחר מיתתו אין לנפטר או לקרוביו (שאינם בניו) זכות לומר קדיש (ע"ש שהסביר דהזכות לומר קדיש הוא מדין שותפות, ואחרי פטירתו המת כבר אינו שותף), משא"כ אם הבן של הנפטר אינו יכול לומר קדיש, בין באופן קבוע או באופן ארעי משום שהיה צריך לנסוע למקום שאין שם מנין, אם הוא שכר השכיר לומר קדיש, הרי שלוחו של אדם כמותו (ובפרט כשמשלם לו דינו כפועל).

והנה בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' ע"ה) נשאל ממי שיש לו יארצייט, אבל הוא חלש ואינו יכול להתפלל בעצמו להיות הש"צ, ולכן שכר איש ת"ח עני להתפלל עבורו, אבל יש שם אבל תוך י"ב חודש, ובעל היארצייט רוצה לדחותו כיון שיש לו שליח שיתפלל במקומו, והרי בעל היארצייט יש לו דין קדימה על האבל, ואין זה מצוה שבגופו כמו תפילין, דהרי התפילה היא רק לעשות נחת רוח לאבותיו, וממילא כשנותן ממונו לעני בודאי יש להם נחת רוח, או שמא הוי בגדר תופס לבעל חוב במקום דחב לאחריני, דלא מהני על ידי שליח. בתשובה שם הביא ראי"י מהמ"א (סי' קל"ב סק"ב) בשם הבנימין זאב שכי דעדיף לשכור מי שיאמר קדיש ממי שיאמר בחנם, והסביר היד יצחק דכשאומר בחנם הוא רק מדין שליחות, משא"כ כשמשלם לו, יש תועלת לאבותיו גם משום הצדקה שנתן. עוד כ' דאין זה דומה לתופס לבע"ח, דהתם לפני התפיסה שניהם שווים, לכן לא מהני תפיסה ע"י שליח, משא"כ בנד"ד של היארצייט, הלא באותו יום האבל אין לו שום זכות בתפלה או קדיש כל היום, וממילא כיון שאיבד זכותו לאותו יום, שפיר זכה השליח של בעל היארצייט. בסו"ד כ' דאין ראי"י לנד"ד מהחת"ס הנ"ל, משום דהתם מייירי בבעל ששכר מי שהוא לומר קדיש על אשתו, וכיון שהבעל אינו בר חיובא בעצמו, לכן שלוחו ג"כ אינו יכול לדחות חיוב, דכל מילתא דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח (וע"ע בזה בשו"ת נוב"ת או"ח סי' ח').

האם צריך לומר בפה שהקדיש תעלה לע"נ פלוני

מי שאומר קדיש או לומד לע"נ הנפטר, צריך לומר בתחילה שתפילתו ולימודו והקדיש יהיו לע"נ פלוני בן פלוני (סוכת שלום להגר"א מגריידיץ זצ"ל כלל ב'), אבל מרן הגריש"א זצ"ל ס"ל שא"צ לומר כן בפה, אלא מספיק לכוון שזה יהיה לע"נ פלוני (ציוני הלכה על הלי אבילות עמוד תנ"ה).

מי שאומר קדיש לע"נ הנפטר בשכירות, כ' בכה"ח (סי' נ"ה סק"ל) שצריך לומר בבוקר לפני התפילה, שכל הקדישים שיאמר באותו יום יהיו לע"נ של פלוני (והבן איש חי שנה ראשונה פ' ויחי סט"ו גם הביא תפלה לומר בסוף היום), אבל מרן הגריש"א זצ"ל פסק דלפמשי"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' כ"ט) ע"פ הנתבות (סי' רצ"א סק"ב וסי' של"ג סק"א) דשכירות פועל נקנה בכסף לבד, ואינו יכול לחזור בקבלנות, א"כ כיון שכבר זכה בו המשכיר, הרי הקדיש עולה עבורו (ציוני הלכה על הלי אבילות עמוד תנ"ה).

אבל לפ"ז נלענ"ד, שאם קיבל ע"ע לומר קדיש בתשלום לע"נ הנפטר, אע"פ שהובטח לו שיקבל כסף, כל זמן שעדיין לא קבל תשלום, כו"ע מודו שצריך להזכיר את שמו של הנפטר לפני התפילות.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' תצוה תשע"ו

עניני פורים קטן

משתה ושמחה בפורים קטן

כ' הרמ"א (סי' תרצ"ז) י"א שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון, ואין נוהגין כן, מ"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירין, וטוב לב משתה תמיד.

ביאור מחלוקת הראשונים בחיוב משתה ושמחה בפורים קטן

מקור המחלוקת הוא ממתניי במגילה (ו): אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים, ותוס' שם (ד"ה ור' אליעזר ב"ר יוסי) כ' דמשמעות מתניי היא דחיוב משתה ושמחה שוה בין באדר ראשון ובין באדר שני מדתנן דהנ"מ ביניהם הוא רק מקרא מגילה ומתנות לאביונים. אבל תוס' חולק על שיטה זו, וראייתו מהגמ' שמדייקת דהא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, מכלל דלגבי משתה ושמחה אינם שוין, ועכ"ל דלא תליא הא בהא, דאי תליא הא בהא, דאם יש חיוב משתה ושמחה אין הספד ותענית, א"כ הו"ל לגמ' לדייק ממתניי דמשתה ושמחה נוהגים בשניהם, וממילא היינו יודעים דגם הספד ותענית אסורים, ולכן סיים תוס' דלהלכה א"צ להחמיר לעשות משתה ושמחה באדר ראשון.

שיטת החתם סופר דאיסור הספד ותענית באדר ראשון הוא מדאורייתא

הרי דיש לנו ב' שיטות בראשונים אם יש לעשות משתה ושמחה באדר ראשון, וכן הביא הרמ"א. ובאמת לפי מה שחידש החת"ס (בחידושו במגילה ו): יש נ"מ טובא בין הני תרי שיטות, דאם החיוב של משתה ושמחה תלוי בהספד ותענית, א"כ לפי החת"ס יש מקום לומר שהוא חיוב דאורייתא, דהרי מבואר במגילה (י"ד). דחיוב שירה בפורים נלמד מק"ו, ומה מעבדות לחירות (פרש"י ביציאת מצרים אמרו שירה על הים) אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן, וכיון שהלימוד של ק"ו היא דאורייתא, לכן חידש החת"ס דעיקר פורים מה"ת אלא דסגי במה שיעשה איזה זכר לנס, ואנשי כנה"ג תקנו מגילה ומשתה ושמחה, אבל מה"ת חייבים לעשות שום זכר לנס. לפ"ז ק' טובא, דכיון שמעלת זריזים מקדימים למצוות דוחה מצוה מן המובחר, א"כ מ"ט אמרו חז"ל דפורים נדחה לאדר שני משום סמיכות גאולה לגאולה, הלא זריזים מקדימים למצוות, ותי' החת"ס דמה"ט תקנו איסור הספד ותענית בפורים קטן באדר ראשון כדי לצאת ידי חובתו דאורייתא בזה, ואח"כ דחו המצוה מדברי קבלה לאדר שני, ואם נאמר שחיוב של משתה ושמחה תלוי באיסור הספד ותענית, יוצא דלפי החת"ס הוא מה"ת.

הזמנת אורחים לסעודה בפורים קטן

הרמ"א (סוסי' תרצ"ז) כ' דירבה קצת בסעודה בפורים קטן כדי לצאת ידי המחמירין, וטוב לב משתה תמיד, והביא המ"ב (סק"ה) בשם הט"ז בשם רבינו יחיאל מפרי"ש שהי' רגיל להרבות ולהזמין בני אדם, כמשמעות לשון המשנה אין בין אדר ראשון לאדר שני וכו', ולכן שפיר סיים הרמ"א וטוב לב משתה תמיד, והוסיף הפמ"ג (משב"ז סק"ב) דראוי לרחם על עניים ויתומים ואלמנות, וציין לרמב"ם (ה"ל מגילה פ"ב הי"ז) שפסק דמוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו, דומה לשכינה שנאמר "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים". הרי מבואר שהפמ"ג ס"ל דאחרי שהרמ"א חידש שירבה קצת בסעודה בפורים קטן, והט"ז הביא הענין להזמין

אורחים, א"כ יש להזמין עניים ויתומים ואלמנות כמו בפורים, וחידוש הוא, אבל סיים הפמ"ג "ובזכות הצדקה ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן".

מאידך גיסא בשו"ת כתב סופר (וי"ד סי' קל"ו ד"ה והיום) הוכיח שאין חיוב משתה ושמחה בפורים קטן, דהרי מבואר ברמב"ם הנ"ל שעדיף להדר במתנות לאביונים מבסעודת פורים, וכיון שאין מצות מתנלי"א בפורים קטן, ממילא גם אין חיוב שמחה, דאם יש חיוב משתה ושמחה היה חייב במתנלי"א שהיא השמחה הגדולה ביותר ע"ש.

יש לציין שהשפ"א במגילה (ו: תוד"ה ור' אליעזר) הקשה על תוס' שהביא שיטה שאדר ראשון ואדר שני שוין בחיוב משתה ושמחה, די"ל שזה דווקא בדיעבד, דאי עביד משתה ושמחה בראשון יצא, ועוד הוסיף דאפשר אינו נכון לעשות סעודת פורים באדר ראשון כיון דבדיעבד יצא, וא"כ עי"ז פטר עצמו מסעודת פורים באדר שני שהיא העיקר, אא"כ יכוון שלא לפטור מצות סעודת פורים באדר שני ע"ש.

ולמעשה גם אם נוהגים להרבות קצת בסעודה כמש"כ הרמ"א, מ"מ אין מצות משתה ושמחה בליל פורים קטן, דהרי אפילו בפורים גופא, אם אכל הסעודה בלילה לא י"ח (מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א).

משלוח מנות בפורים קטן

שיטת הר"ן דאין חיוב משלוח מנות בפורים קטן

אלא דעדיין יש להסתפק מה הדין לגבי משלוח מנות באדר ראשון, דהרי מתנ"י הזכיר רק מקרא מגילה ומתנות לאביונים, וא"כ אפשר יש חיוב משלוח מנות, בין באדר ראשון ובין באדר שני. הב"י (סי' תרצ"ז) הביא שהר"ן במגילה (ג: ד"ה אלא) כ' דכיון שמשלוח מנות דומה למתנות לאביונים, כיון דאין מתנות לאביונים רק באדר שני, ממילא גם משלוח מנות אינו נוהג אלא באדר שני.

חידוש הכתב סופר דמשתה ושמחה ומשלוח מנות בפורים קטן קשורים זה בזה

אבל מאידך גיסא, הכתב סופר (עה"ת סו"פ תצוה) תמה למה תוס' לא הזכיר ענין זה, והסביר דמשלוח מנות שייך לסעודה, כמו שמצאנו דחברים היושבים בסעודתם ואוכלים, ג"כ שולחים זל"ז מתוך הסעודה. והנה יש להביא ראיי' ליסוד זה שמצות משלוח מנות קשורה בסעודת פורים, מקושיית הר"ן הנ"ל שהק' דאם אין מצות משלוח מנות באדר ראשון, משום שדינו כמו מתנות לאביונים, א"כ למה מקדימים הכפרים ליתן מתנות לאביונים ביום השוק כשקוראים המגילה, ואינם נותנים גם משלוח מנות, ותי' הר"ן משום שביום השוק אינם עושים סעודה, ולכן גם אינם נותנים משלוח מנות. הרי מפורש דס"ל שמשלוח מנות וסעודה קשורים זה בזה. לפ"ז הסביר הכתב סופר, כיון שתוס' דן לגבי חיוב משתה ושמחה באדר ראשון, ממילא גם מצות משלוח מנות תלויה בזה דהא נותנים המתנות מתוך הסעודה.

וסיים הכת"ס לפ"ז מי שמחמיר להרבות בשמחה, יתנהג ג"כ לשלוח מנות, ולא יאחז החבל בשני ראשים, להתענג נפשו ולא יתהנה אחרים, ומי שלבו רע להנות אחרים, לא ירבה במשתה לעצמו. וזהו כוונת הרמ"א שסיים "וטוב לב משתה תמיד", "וטוב לב" – מי שהוא טוב לב להנות אחרים ג"כ, כגון בנד"ד ליתן להם משלוח מנות באדר ראשון, א"כ הוא "משתה תמיד" – ישמח תמיד (וע' בשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' נ"ח שהביא חידושו של הכת"ס).

יישוב מנהג העולם שאינם שולחים משלוח מנות בפורים קטן

אלא דלכאורה צריך ליישב מנהג העולם שלא נהגו לשלוח משלוח מנות בפורים קטן. כידוע שיש מחלוקת בטעם המצוה של משלוח מנות, דבשו"ת תרומת הדשן (ח"א סי' קי"א) הסביר שהוא כדי לספק צרכי הסעודה לעניים המתביישים לקבל צדקה (והוסיף בשו"ת חת"ס או"ח סי' קצ"ו ד"ה על, שתקנו לשלוח גם למי שיש לו כדי שלא לבייש את מי שאין לו), ואילו המנות הלוי (אסתר ט' י"ט) הסביר ששולחים משלוח מנות כדי להרבות שלום ורעות, ולפ"ז בשלמא לסברת התרוה"ד שיש קשר בין הסעודה ומשלוח מנות, מובן היטב

חידושו של הכת"ס, אבל לפי המנות הלוי שאין קשר בין המצוה להרבות בסעודה למצות משלוח מנות, תו אין ראיי שגם בפורים קטן יש לשלוח משלוח מנות.

בשו"ת דברי ישראל (להגר"י וועלץ זצ"ל ח"א סי' רט"ו) תי' ע"פ סוף דברי הרמ"א דלא נהגו כשיטות המחמירים להרבות בסעודה בפורים קטן כמו בפורים גדול, אלא "ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירין", וא"כ כיון שאינו עושה סעודה ממש כמו בפורים, ה"ה דלא נהגו לשלוח משלוח מנות בפורים קטן.

ואמנם הוא יישוב קצת למנהגינו, מ"מ משמעות דברי הכת"ס הוא כפשוטם, דמי שמחמיר להרבות בשמחה, יתנהג ג"כ לשלוח מנות וע"ז נאמר "וטוב לב" – לשלוח ולהנות אחרים, "משתה תמיד" – ישמח תמיד, וירבה במשתה ושמחה גם בפורים קטן.

משתה ושמחה בט"ו אדר ראשון בכרכים המוקפים חומה

שיטת הפמ"ג ומ"ב דאין מרבין בשמחה בט"ו באדר ראשון בכרכין

הרמ"א (סי' תרצ"ז) כי י"א שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון, והמ"ב (סק"ד) הביא בשם הפמ"ג דהיינו דווקא בי"ד אבל לא בט"ו אפילו לכרכים המוקפים חומה, וכן נקטו בפשטות החיי אדם (כלל קנ"ה ס"מ) וקצשו"ע (סי' קמ"ב ס"ט). אבל לכאורה צריך להבין טובא למה בני המוקפים אינם צריכים לשמוח בט"ו, ודוחק לומר שגם הם מרבים בשמחה בי"ד, דמהיכ"ת שהם ישמחו בי"ד ולא בט"ו כאשר ט"ו אדר הוא עיקר יום שמחה שלהם.

מקור הדין בטור וב"י ודיוק הפמ"ג

והנה מקור האי דינא הוא בטור וב"י (סי' תרצ"ז), דהטור כי וז"ל יום י"ד וט"ו שבאדר הראשון מותרים בהספד ובתענית, והא דיום י"ד וט"ו באדר הראשון והשני שוין בהספד ותענית היינו דווקא כשקראו המגילה, ובו ביום נראה להם לעבר השנה, אבל אם לא קראו המגילה מותרין בהספד ותענית, ובספר המצוות כי שאסורין בהספד ותענית בכל השנים אע"פ שלא קראו המגילה, וכן יראה מדברי הרמב"ם ז"ל, וכן כתב רבינו פרץ ז"ל ושצריך להרבות בו בסעודה בי"ד, אבל בט"ו כתב שא"צ להרבות בו בסעודה, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל (פ"ק דמגילה סי' ז') כתב כסברא ראשונה עכ"ל.

הב"י הביא הגהות מיימוניות (הלי מגילה פ"ב אות ש') בשם הסמ"ק שהעולם לא נהגו לעשות משתה ושמחה כי אם בי"ד שבאדר ראשון אע"פ שבאדר השני נהגו גם בט"ו שמחה ומשתה, וטעמא משום דאמר תלמודא אין בין י"ד שבאדר ראשון וכו', ולא הזכיר ט"ו, ושמא נקט אותו שהוא עיקר.

הפמ"ג (שם א"א סק"א) הביא דברי הב"י, והעיר דאפשר כל כוונתו הוא רק לגבי עיירות, משא"כ מוקפות חומה מרבין בשמחה בט"ו בראשון, אבל כיון שהביא ראיי מלשון הגמ' אין בין אדר ראשון, פ"י אין בין י"ד שבראשון, שמע מינה ט"ו לא, מוכח דס"ל דגם בכרכין הדין הוא כן, וכן דייק העטרת זקנים מלשון הרמ"א שכתב דמרבין במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון ולא הזכיר ט"ו.

למה הספד ותענית נוהגים בט"ו אדר ראשון ומשתה אינם נוהגים בו

והנה לפי הדיוק דלשון הגמ' אין בין י"ד שבאדר ראשון וכו' הוא דווקא, צ"ע טובא דהרי הגמ' במגילה (ו'): הביאה מחלוקת תנאים לגבי כל המצוות אם נוהגות באדר ראשון, ולמסקנא שנינו התם ושוין בהספד ותענית שאסורים בזה ובה, ופרש"י וז"ל ביום ארבעה עשר וחמשה עשר שבשניהם עכ"ל, והמאירי מסתפק אם באדר ראשון נאסר של זה בזה, והתוס' רי"ד ס"ל דבאדר ראשון בני עיירות אסורים בהספד ותענית בי"ד ובני כפרים אסורים בט"ו. אמנם בשו"ע יש מחלוקת אם איסור הספד ותענית נוהג גם באדר ראשון, אבל השיטה הסוברת שנוהג ס"ל דנוהג בי"ד ובט"ו באדר ראשון וכן פסק הפמ"ג (א"א סוסק"א), וק' טובא מאי שנא תענית והספד שאסורים בט"ו באדר ראשון ומשמע אפילו בעיירות, ומאי שנא משתה ושמחה שנוהג רק בי"ד ואינו נוהג במוקפות חומה אפילו בט"ו.

שיטת הלבוש וא"ר דמשתה ושמחה נוהגים גם בט"ו אדר ראשון

ובאמת בא"ר (סי' תרצ"ז סק"ב) כ' דבלבוש ומנהגים משמע שגם בט"ו מרבית בשמחה מדכתב הלבוש "ומצוה להרבות בהם משתה ושמחה קצת", אבל בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' נ"ח ד"ה אמנם) הסתפק אם כוונת הלבוש היא דווקא לבני הכרכין הקורין בט"ו, או אפילו לבני עיירות הקורין ב"ד.

שיטת הגר"א במשתה ושמחה באדר ראשון

ולכאורה יש להביא ראיי' דגם הגר"א (סי' תרצ"ז סק"ד) ס"ל הכי, מדהסביר מש"כ הרמ"א די"א שחייב להרבות משתה ושמחה, וז"ל שמפרש לענין הספד ותענית, היינו משתה ושמחה דתליא זה בזה עכ"ל, ולפי דבריו מדקיי"ל דהספד ותענית אסורים באדר ראשון ב"ד ובט"ו, א"כ ה"ה לגבי משתה ושמחה, דלפי השיטה הראשונה ברמ"א דיש חיוב משתה ושמחה באדר ראשון, יסבור הגר"א דנהוג ב"ד וגם בט"ו כמו תענית והספד.

ראיית הפוסקים מהראשונים דמשתה ושמחה נוהגים ב"ד ובט"ו אדר ראשון

והנה יש להוסיף דתוס' במגילה (ו: ד"ה ורבי אליעזר) הביא שתי דעות בענין משתה ושמחה באדר ראשון, וכשהביא השיטה דנוהגים משתה ושמחה באדר ראשון, כ' וז"ל ויש שנוהגים לעשות ימי משתה ושמחה בארבעה עשר ובחמשה עשר של אדר הראשון, וריהטא דמתניתין נמי משמע כן מדקאמר אלא מקרא מגילה ומתנות עניים, מכלל דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין עכ"ל. הרי מפורש בתוס' כשהביא השיטה הסוברת דיש חיוב שמחה באדר ראשון, דהיינו ב"ד ובט"ו, ועכ"ל דמה שהרמ"א הביא בשם הראשונים רק י"ד, היינו לרוב העולם, אבל יתכן דלבני הכרכין זמן שמחתם יהי בט"ו כמבואר בתוס', ושוב מצאתי דכן נקט בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סי' קפ"ב) מהאי טעמא.

בספר משנת חנוך (הג"ר חנוך זונדל גרוסברג זצ"ל סי' ל"א) ג"כ הביא כמה הוכחות דלא כהבנת הפמ"ג, דאמנם הבי"ה הביא בשם הגה"מ לדייק מלשון הגמ' דנקט י"ד דווקא ולא הזכיר ט"ו, ומזה הוכיח כהסמ"ק שכתב דהעולם לא נהגו לעשות משתה ושמחה כי אם ב"ד שבאדר ראשון, אבל דבריו מוסבין בנוגע לפרזים שבאדר ראשון, ולא עלה כלל על הדעת דמוקפין שעיקרן בט"ו לא ינהגו משתה ושמחה ביוםם בט"ו. עוד הוסיף דמש"כ הבי"ה לענין הפרזים אהא דתניא אין בין י"ד באדר ראשון וכו' ולא הוזכר ט"ו, "שמא נקט אותו שהוא עיקר", היינו ספיקת הבי"ה, אבל בפהמ"ש להרמב"ם וברע"ב במגילה שם פירשו אין בין י"ד וט"ו שבאדר ראשון. כמו"כ יש להוכיח ממש"כ הרמב"ם (הלי מגילה פ"ב הי"ג) דשני הימים אסורין בהספד ותענית באדר ראשון ובאדר שני, והמגיד משנה הביא ע"ז לשון הגמ' אין בין י"ד שבאדר ראשון לי"ד של אדר שני, וסיים המגיד משנה וז"ל וכתב רבינו דה"ה לט"ו ופשוט הוא עכ"ל. עוד הוסיף ראיי' מהלשון של תוס' הנ"ל, ומש"כ הפמ"ג (סי' תרצ"ז א"א סק"ב) בשם הא"ר די"א שחייב בט"ו ג"כ (גם בפרזים), ולכן נקט במשנת חנוך דבמוקפין עכ"פ ינהגו קצת שמחה בט"ו אדר ראשון.

שיטת פוסקי זמנינו בענין משתה ושמחה בכרכין בט"ו אדר ראשון

אבל עדיין צ"ע טובא, וע' בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' נ"ח) שכתב דלפי הפמ"ג ומ"ב יצא חידוש לגבי בני הכרכים בפורים, דבכל שנה אין להם שום יו"ט ב"ד אדר (ורק בני עיירות יש להם חיוב להרבות קצת בשמחה בט"ו אדר), ואילו בפורים קטן באדר ראשון הם נוהגים קצת משתה ושמחה ב"ד ולא בט"ו.

וע"ע בספר בירור הלכה (ח"א סי' תרצ"ז) ובספר הליכות שלמה (מועדים בעניני פורים פ"ט הערה 28 בשם הגרש"א זצ"ל) דג"כ ס"ל שכל דברי הרמ"א הם רק לבני עיירות, ובכל זאת מובא שמרן הקה"י זצ"ל אמר שיש להוסיף מאכל לסעודה בט"ו באדר ראשון (ארחות רבינו ח"ג עמוד ס"ה), ואפשר מקורו לסוג תוספת שמחה כזו, מהא דמבואר בלקט יושר (עמוד 159) שכתב על הנהגת רבו בעל התרומת הדשן ב"ד אדר ראשון, וז"ל ונהג לעשות בו תבשיל יתירה וגם אכל תאנים עכ"ל.

אבל בני הכרכים נוהגים להרבות קצת בשמחה בט"ו באדר ראשון, אע"פ שהמ"ב הביא בשם הפמ"ג דאין נוהגים שמחה בט"ו (וע"ע בנטעי גבריאל על פורים בשו"ת בסוף הספר סי' ב').

פנים חדשות בסעודת שבע ברכות

בספר שלחן העוזר (ח"ב סי' י"ד סוסק"ד) נסתפק אם צריך פנים חדשות בסעודת שבע ברכות בפורים קטן כדי לברך שבע ברכות, או שמא אפשר לברך גם בלי פנים חדשות ע"פ המבואר בסי' תרצ"ז, די"א דחייב במשתה ושמחה בפורים קטן, ונשאר בצ"ע.

הבה"ט (אהע"ז סי' ס"ב סק"י) הביא שהכנה"ג הסתפק אם צריך פנים חדשות בסעודת שבע ברכות בפורים, דאפשר דינו כמו יו"ט, וממילא מברכים גם בלי פנים חדשות. הכה"ח בהל' פורים (סי' תרצ"ו סק"ד) הביא בשם כמה פוסקים שליל י"ד ויומו מברכים ז' ברכות גם בלי פנים חדשות, והסבירו דשמחת הסעודה נחשבת כפנים חדשות, בפרט שפורים הוא קצת יו"ט. באוצר הפוסקים (אהע"ז סי' ס"ב סק"ג אות ג') הביא בשם הגופי הלכות (הגר"ש אלגאזי) דפשיטא ל"י שבלי ל"ד וביומו א"צ פנים חדשות, דזיל בתר טעמא, דהא דפנים חדשות גורמים ז' ברכות הוא משום שהדרך להרבות בשבילן, ומה"ט שבת נחשבת פנים חדשות דהדרך להרבות שמחה ומנות בשבת, וא"כ כיון שהגורם אינו הפנים חדשות או השבת אלא השמחה (ורא"י לכך דהרי סעודה שלישית בשבת שאין בה חיוב פת, אינה נחשבת כפנים חדשות), אין לך פנים חדשות יותר מפורים דאין לך חיוב משתה ושמחה כמו פורים, ועוד ק"ו הוא, דמה שבת ויו"ט דאיכא מ"ד שאם רצה ללמוד כל היום ולא יעשה סעודה שרי, ובכל זאת סעודת שבת נחשבת כפנים חדשות, כש"כ פורים דכו"ע מודו דחייב לסעוד, ועוד ק"ו מיו"ט שני שאינו אלא מדרבנן ונחשב כפנים חדשות, ק"ו לסעודת פורים שהיא מדברי קבלה.

מאידך גיסא בשו"ת התעוררות תשובה (הנדמ"ח ח"ד סי' כ"ט סק"ב) כ' דיש לחלק בין פורים ליו"ט, דביו"ט יש איסור מלאכה, ונקרא מועד, ויש בו קרבן מוסף, וגומרים הלל, ולכן נחשב כפנים חדשות, משא"כ בפורים שאין בו כל הני מעלות, וק"ו מר"ח שיש בו קרבן מוסף, ונקרא מועד, וקובע ברכה לעצמו (מקדש ישראל וראשי חדשים), ואעפ"כ אינו נחשב כפנים חדשות, א"כ גם פורים אינו נחשב כפנים חדשות.

אבל בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' א' סק"ז) העיר עליו דמצאנו מעלות בפורים שאין בר"ח, כגון שמחה, ושאין אבילות נוהגת בו (עי' שו"ע סי' תרצ"ו ס"ד), משא"כ בר"ח דאבילות נוהגת בו, ובכל זאת להלכה פסק שבפורים אין לברך ז' ברכות בלי פנים חדשות במקום שאין המנהג להקל בזה.

ולכאורה ה"י מקום להוכיח כן גם ממה שכו' השע"ת (ריש סי' תרצ"ה) דסעודת פורים א"צ פת (ומה"ט מובן למה אינו חוזר אם שכח "על הנסים"), וא"כ לא עדיף מסעודה שלישית בשבת שאין מחשיבין אותה כסעודה שא"צ פנים חדשות, מדיכול לצאת י"ח גם בלי פת, ואע"פ שמנהג העולם לאכול פת בסעודת פורים, אין זו סיבה להחשיבה כסעודה חשובה, דהרי גם בסעודה שלישית אוכלים פת ואין מחשיבים אותה כפנים חדשות.

הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו שובע שמחות (פ"א הערה ס"ג) הביא מחלוקת הפוסקים בזה, וכ' דרך בסעודת פורים העיקרית והמחוייבת של יום הפורים, י"ד לפרזים וט"ו למוקפים א"צ פנים חדשות, ובשלחן העוזר (סי' י"ב סק"א) ג"כ נקט הכי, והוסיף שאם סעודת פורים בי"ד נמשכת עד ליל ט"ו, יש להצריך פנים חדשות.

אבל בפורים קטן בודאי א"א לברך בלי פנים חדשות, דהרי י"א שאין בו דין משתה ושמחה בכלל (נימוקי אורח חיים לבעל שו"ת מנחת אלעזר סי' תרצ"ז).

תענית יארציט וחתן וכלה

השו"ע (סי' תרצ"ז) הביא ב' דעות אם מותר להתענות בי"ד וט"ו באדר ראשון, והרמ"א כ' שהמנהג שאסורים בתענית, ומ"מ אם נדר בפירוש להתענות בפורים קטן, כ' המ"ב (שם סק"ג) בשם הפמ"ג שהנדר חל כיון שהוא רק מנהג בעלמא.

אם חל היארציית של אביו ואמו בפורים קטן אינו מתענה, דהרי כ' הרמ"א בהל' תענית (סי' תקס"ח ס"ט) דביום שאין בו תחנון אין מתענין, ואם יוצא לבית העלמין, אין מזכירין נשמות בפורים קטן, ולכן לא יאמרו "א-ל מלא רחמים".

תענית חתן וכלה

בנימוקי אורח חיים (סי' תרצ"ז) כ' שחתן וכלה אינם מתענים בפורים קטן כיון שהרמ"א כ' דהמנהג שאין מתענים בפורים קטן, ובשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סי' קפ"ב) הוסיף דכיון שהרמ"א בהל' תענית (סי' תקע"ג סק"א) כ' שבט"ו באב וט"ו בשבט אין החתן מתענה כיון שימים הללו מוזכרים בגמ', א"כ ה"ה בפורים קטן שג"כ מוזכר בגמ', דהא תנן אין בין אדר ראשון לאדר שני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים, ודייקה הגמ' הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, והאחרונים הוסיפו עוד סברא לפמ"ש"כ המ"ב (סי' תקע"ג סק"ז) בשם הא"ר דיש מקילין שחתן אינו מתענה ביום שאין אומרים בו תחנון.

בכל זאת כ' בשו"ת ערוגת הבושם שם, כיון שט"ו אדר ראשון לא הוזכר בפירוש בגמ', ועוד שגם הרמ"א שכתב י"א שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון, לא הזכיר ט"ו, א"כ חתן בן עיר צריך להתענות אם חופתו היא בט"ו אדר ראשון. אבל בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' ק"ט) הוכיח מהרמב"ם והסמ"ג דגם אדר ראשון אסור בתענית בי"ד וט"ו גם לבני העיירות הקורין בי"ד, ולכן פסק שחתן לא יתענה גם בט"ו אדר ראשון (וע"ע אריכות בזה בנטעי גבריאל על פורים בשו"ת סי' ב).

גם אם החתן וכלה אינם מתענים ביום חופתם בפורים קטן, מ"מ כ' השעה"צ (סי' תקע"ג סק"ד) שצריכים לזהר שלא יהיו רדופים אחרי מותרות מאכל ומשתה.

בענין וידוי במנחה, כ' הפת"ש (אהע"ז סי' ס"א סק"ט) בשם הכרם שלמה שאומרים אותו גם בימים שאין מתענים בהם, וכן נקטו כמה אחרונים (שו"ת יד יצחק ח"ב סי' ק"ג, ושו"ת עצי חיים או"ח סי' כ"ז, ושו"ת לבושי מרדכי אהע"ז סי' מ"ט), ודלא כמי שכתב שלא יאמרו ודוי (שבילי דוד או"ח סי' תקע"ג).

אבילות והספד

כ' המ"ב (סי' תרצ"ז סק"ג) דלכו"ע אבילות נוהגת באדר ראשון, ואע"ג שנפסק בשו"ע בהל' פורים (סי' תרצ"ז) שאין מספידין בפורים קטן, מ"מ מבואר בשו"ע בהל' שמחות (יו"ד סי' ת"א ס"ה) שמותר להספיד ת"ח שנפטר אפילו בפורים אם הוא בפניו, וא"כ כש"כ בפורים קטן. וכ"כ במקור חיים (סוסי' תרפ"ז), ומ"מ אין להספיד אשת חבר כיון שמן הדין אסור להספיד בפורים קטן (שו"ת מהרי"ץ דושינסקי ח"א סי' נ"ז).

האם אבל מתפלל לפני התיבה

נחלקו הפוסקים אם אבל תוך י"ב חודש יתפלל לפני התיבה בפורים, ואמנם המ"ב כ' בכמה מקומות שיכול להיות ש"צ גם לשחרית בימים שאין אומרים בהם תחנון (עי' סי' תקפ"א סק"ז וסי' תרע"א תקמ"ד וסי' תרפ"ג סק"א), ולפ"ז יכול להיות ש"צ בפורים, וכן נקט להלכה בגשר החיים (פכ"ג סי' ד' סק"ה), אבל הבה"ל (סי' קל"ב) כ' בשם הפמ"ג שבימים שאין אומרים בהם למנצח ואא"א, לא יתפלל האבל לפני התיבה, ולפ"ז כיון שאין אומרים למנצח ואא"א בפורים (עי' מ"ב סי' קל"א סק"ה), לא ירד האבל לפני התיבה, וכן פסקו מרן בעל האג"מ זצ"ל (עי' רבבות אפרים ח"א סי' תמ"ג) ומרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה פי"ח ס"ט), ולפ"ז ה"ה לגבי פורים קטן כיון שאין אומרים למנצח ואא"א בי"ד וט"ו אדר ראשון (עי' מ"ב סי' תרצ"ז סק"ב). בכל זאת מרן הקה"י זצ"ל פסק שבפורים קטן מותר לאבל להתפלל לפני התיבה כיון שעיקר הסיבה שאסור בפורים גופא הוא משום השמחה יתירה, משא"כ בפורים קטן שאין בה שמחה יתירה כמו בפורים (הובא בחשוקי חמד על מגילה ו:). אבל לכאורה לפי הכלל שכי' הבה"ל (סי' קל"ב) הנ"ל, לא יתפלל לפני התיבה, ולמעשה המנהג להקל בזה בפורים קטן (מרן הגרשז"א זצ"ל) ולא בפורים גופא.

טעה ואמר על הנסים

אם טעה ואמר על הנסים, כ' המ"ב (סי' תרצ"ז סק"א) בשם החמד משה שאין מחזירין אותו, דהרי מדינא היה ראוי שפורים יהיה באדר ראשון, אלא דמסמיך גאולה לגאולה עדיף, וא"כ הוא עדיין נחשב מעין המאורע, ומ"מ נראה שאם התחיל על הנסים בטעות ונזכר באמצע, יפסיק ולא ימשיך, דהרי לשיטת הב"ח (סי' תרצ"ג) הטועה ואומר על הנסים בט"ו אדר חוזר להתפלל משום שמשנה ממטבע הברכה, וא"כ אם נזכר באמצע עדיף שלא ימשיך.

ביפה ללב (או"ח ח"ב סי' תרצ"ז סק"ב) כ' חידוש גדול, דאע"פ שאין אומרים על הנסים בתפלה בפורים קטן, מ"מ בברהמ"ז יאמרו כשמגיע להרחמן, וכדי שלא יטעה לאומרו גם בתפלה, לא יאמר כל הנוסח של "על הנסים", אלא הפתיחה עד "בימים ההם בזמן הזה", אבל למעשה אין נוהגים כן.

נתן מתנות לאביונים בפורים קטן בטעות

מעשה בסוחר שידע שיצטרך להיות מחוץ ליישוב בפורים, ולא יהי' לו אפשרות לקיים מצות מתנות לאביונים, ולכן החליט ליתן מתנות לאביונים כבר בפורים קטן, וכשנתנו לעני, אמר לו שנתנו לו כדי לצאת י"ח מצות מתנות לאביונים בו ביום. כעבור כמה ימים נודע לו שאינו יכול לצאת י"ח רק באדר שני, ולכן חזר הסוחר לעני ותבע ממנו שיחזיר לו את כספו, כיון שנתן לו על דעת כן שיי"ח, אבל מכיון שלא יי"ח הוא רוצה שהעני יחזיר לו את כספו.

השפ"א (במגילה ו: ד"ה במשנה) הסתפק אם העני חייב להחזיר מה שקיבל כיון שהיתה מתנה בטעות, ולא פשט ספיקתו, אבל מדברי התפא"י על המשנה שם (פ"א אות כ"ח) משמע שנקט בפשיטות שא"צ להחזיר לו הכסף, משום שהקי' על המשנה למה תנן אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת מגילה ומתנות לאביונים, ולמה לא הזכירה המשנה גם משלוח מנות, ותי' התפא"י דבאמת ה"ה שאינו יי"ח משלוח מנות באדר ראשון, אלא רבותא אשמעינן דבמתנות לאביונים, אע"פ שמפסיד עי"ז, בכל זאת אינו יי"ח מצות מתנות לאביונים, משא"כ משלוח מנות, אינו חידוש כ"כ, כיון דיכול לצאת ידי חובתו בהחלפת הסעודה ובאופן כזה אין לו הפסד. הרי דנקט דמתנות לאביונים שנתנו לעני באדר ראשון נחשבת כהפסד, ואם נאמר שיש לו זכות לתבוע החזרת המתנות לאביונים, משום שנתנו לו בטעות, הרי אין כאן הפסד. אבל יש לדחות הראי"י, משום שהתפא"י מסביר דאם הי' צריך ליתן מתנות לאביונים, בין באדר ראשון ובין באדר שני, היה הפסד לו, ולכן אשמעינן מתני' שנתן רק באדר שני, אבל משלוח מנות אינו מפסיד אם יתן פעמיים, כיון שיכול לצאת ידי חובתו במה שיחליף סעודתו עם חבירו ואינו מפסיד עי"ז, וזהו הטעם למה מתני' לא הזכיר משלוח מנות בכלל.

וא"כ עדיין יש להסתפק אם יכול לתבוע שהעני יחזיר לו המתנל"א. לכאורה הי' מקום לומר שהעני יכול לטעון דאע"פ שאין העשיר מקיים מצות מתנל"א בכסף זה, מ"מ מכיון שהוא עני וזכותו לקבל צדקה, א"כ הרי העשיר קיים בזה מצות צדקה, ואין לו חיוב להחזיר לו מה שקיבל. לעומת זה טוען העשיר, דבדרך כלל, אפילו עשיר אינו נותן כ"כ הרבה צדקה לעני אחד ביום רגיל, וכיון שברור לכל שכוונתו היתה לשם מתנל"א, והוא טעה בזה, בחושבו שיכול לצאת י"ח באדר ראשון, לכן הוא תובע את כספו בחזרה.

והנה יש להסתפק במי שנתן מתנל"א בפורים אם מקיים בזה ג"כ מצות צדקה דכתיב "פתוח תפתח" ו"נתון תתן", ומקור הספק הוא האם גם בזה נאמר הכלל דאין עושין מצוות חבילות חבילות המבואר בברכות (מ"ט.). יש לציין שנחלקו הראשונים אם מצות מתנות לאביונים היא רק משום צדקה, או גם משום שמחה (עי' מש"כ בזה במעדני יום טוב ח"ג סי' פ"ז), אבל למעשה אין נ"מ בספק דידן כמו שיתבאר.

הטו"א במגילה (ז: ד"ה קיימת) מסיק דהנותן משלוח מנות לעני, אינו מקיים בזה שתי המצוות של משלוח מנות ומתנות לאביונים, אלא אם רצה יחשוב שרוצה לצאת מצות משלוח מנות, ואם רצה יחשוב שרוצה לצאת מצות מתנל"א [וע' בה"ל (סי' תרצ"ה ס"ד ד"ה או) שהביא שהטו"א נסתפק בזה, ובאמת כן הוא באבני שהם בסוף הספר (ז: סוד"ה מתנות לאביונים), וכמו שציין רע"א (בהגהותיו סי' תרצ"ה ס"ד), אבל לא הביא שמסקנת

הטו"א בפנים היא להחמיר]. וכן ע' בשו"ת כתב סופר (סי' קל"ט) שג"כ הסכים דלכתחילה בודאי אסור לכוון לקיים משלוח מנות ומתנל"א באותו דבר משום דאין עושין מצוות חבילות חבילות, אלא שנסתפק בדיעבד אם יי"ח אי לאו.

וא"כ יש להסתפק בנד"ד, דאפשר כיון שכל מטרת מצות מתנות לאביונים היא לטובת העני ואביון, א"כ הרי הוא גם מקיים מצות צדקה, או שמא נאמר דמצות מתנל"א היא כדי לשמח לב העני בפורים, ובאמת בשו"ת כת"ס הנ"ל הוכיח מהמהרי"ל דמצות מתנל"א היא ג"כ מצות צדקה ומשו"ה אינו יי"ח כשיתן ממעות מעשר כיון שאין דבר שבחובה בא אלא מן החולין (וצ"ל דהיינו רק חיובו, אבל בודאי מה שמוסיף על חיובו שפיר יכול להוסיף ממעות מעשר), דאם המצוה היתה לשמח לב העני, מה לי אם משמחו בכסף חולין ומה לי אם משמחו במעות מעשר. וא"כ כיון שבמתנל"א יש ג"כ מצות צדקה, יש להסתפק בנד"ד דכיון שהוא נתן הכסף לעני בפורים קטן באדר א' לשם מתנל"א, הרי קיים בזה ג"כ מצות צדקה, והיאך יבא ויבקש מהעני שיחזיר לו ה"צדקה" שנתן לו.

והנה יש מקום לדון אם שאלה זו דומה להסוגי בקידושין (מ"ו:). דאיתמר המקדש אחרותו רב אמר מעות חוזרים ושמואל אמר מעות מתנה, רב אמר מעות חוזרים, אדם יודע שאין קידושין תופסין באחרותו וגמר ונתן לשום פקדון, והק' הגמ' ולימא לה לשום פקדון, ותי' הגמ' דסבר דלא תקבל המעות לשום פקדון, ואילו שמואל ס"ל דמעות מתנה, דכיון שאדם יודע שאין קידושין תופסין באחרותו גמר ונתן לשום מתנה, והק' הגמ' ולימא ליה לשום מתנה, ותי' הגמ' דסבר דכסיפא לה מילתא לקבל מתנה. ולהלכה נפסק בשו"ע (אהע"ז סי' נ' ס"ב) כמו שמואל דהמקדש אחרותו, המעות מתנה מפני שהכל יודעים שאין קידושין תופסים בעריות, ואין זה טועה אלא גמר ונתן לשום מתנה. ולכאורה נד"ד הוא דומה להתם דהרי הכל יודעים שאין נותנים מתנות לאביונים באדר ראשון, כמו שהכל יודעים שאין קידושין תופסין בעריות, וא"כ בנד"ד נאמר, שמה שהוא נתן לעני הי' מתנה, ורק שעכשיו רוצה לחזור בו ממתנה זו ולכן הוא טוען שטעה וכו'.

אבל עדיין יש מקום להסתפק לפי מה שנפסק שם בשו"ע (אהע"ז סי' נ' ס"א) דאם איש קידש אשה בקידושי טעות, המעות חוזרים ואין זה דומה למקדש אחרותו, דשאני קידושי טעות שטעה בדבר שאדם טועה וסבור שהוא קידושין, והסביר הח"מ (סק"ו) כגון אשה שהלך בעלה למדה"י והגידו לה שמת בעלה ונתקדשה לאחר, ואח"כ בא בעלה, דאינה צריכה גט מהשני, וצריכה להחזיר הקידושין לו משום שקידשה בטעות. הרי מבואר דאם קידש אשה בדבר שאדם יכול לטעות הכסף חוזר, וא"כ יש להסתפק האם נד"ד שנתן מתנות לאביונים באדר ראשון, דומה למי שקידש אחרותו, שכולם יודעים שאין קידושין תופסים בה, וא"כ המעות הם מתנה, או שמא זה דומה לקידושי טעות בדבר שהאדם טועה בו כגון אשה שהגידו לה שמת בעלה, דבכה"ג המעות חוזרין.

ולכאורה נראה פשוט דכיון שאין קורין את המגילה, ואין נוהגין באדר ראשון כל דיני פורים, הרי כולם יודעים שאין מצוות היום נוהגים בו מעיקר הדין, וא"כ בודאי כל אחד יודע שא"א לצאת בו מצות מתנל"א, והוי דומה למקדש אחרותו דהכסף הוא מתנה. אבל זה אינו, דהרי במקדש אחרותו, אגן סהדי דכוונתו היתה לשום מתנה, דכל אחד יודע שא"א לקדש אחרותו, משא"כ בנד"ד, הרי ברור בלבו ובלב כל אדם שה"סוחר" טעה וחשב שיכול לקיים מצות מתנל"א באדר ראשון, ולכן בודאי מן הדין יש לו זכות לתבוע מהעני שיחזיר לו את כספו, אלא דמן הראוי, שאם העני עדיין יש לו הכסף, יחזירהו לו ויבטיח לו הסוחר שיקבלו בפורים באדר שני, אבל לא יתנו לו עכשיו משום שאם יתנהו לו חיישינן שישתמש בו לפני פורים.

שוב הראו לי שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א פסק שאם הסוחר לא אמר לעני שנותנו לו לשם מצות מתנות לאביונים, אין העני חייב להאמין שלא נתן לו המעות לשם צדקה, והמוציא מחבירו עליו הראי"י, ועוד הוסיף דמבואר בע"ז (י"ח). שיש מעלה שלא לקחת כסף צדקה בחזרה, ולכן פסק דלמעשה לא יקח מהעני מה שנתן לו.